АКАДЕМИК РАЈКО ПЕТРОВ НОГО (1945–2022), ЈЕДАН ОД СУДБИНСКИ ВАЖНИХ ПЕСНИКА СРПСКИХ

Оно мало светла између две таме

Живим на Вождовцу, град је оно доле. Чим се спустим, сретнем ликове који су проблејали. На свом брду губим своје дане и ноћи како ја хоћу, старим усамљено, као у каквом манастиру, јер сам тако изабрао. Када сам у језику и сопству, онда сам у миру са собом и другима. А кад нисам, ја ништа не ваљам и брже-боље идем у завичај, да ме она брда не забораве, да из мојих шума довучем две-три поеме што ми тамо труну неколико зима. Ништа овде није завршено, ниједно питање на Балкану још није решено. Тешим се чувеном Дучићевом реченицом: „Таман кад наши душмани помисле да смо се утопили, ми изронимо на њима непознатом месту”

Пише: Мила Милосављевић

Исконски песник, *poeta sacer*, један од посвећеника у тајну скривену у срцу језика, онај који и несрећу рода освештава, и тугу до злата духовног уздиже. Наизглед с лакоћом је превладао (како каже Ранко Поповић) темељни парадокс српског песничког модернитета, јаз између грандиозног епског наслеђа и личне лирске позиције, и управо

на томе саздао изванредну поезију универзалних значења. Његов златни поетски лук увезује завичајна горска исходишта, рану лирску хајдучију, моћну поетску слутњу српског паганског мита, са високом хришћанском духовношћу *Недреманог ока*. Спаја јечам и калопер, изгубљени дом и свевремено српско косовско искушење, и све окрунује визијом Херцеговине као велике порте Нерукотвореног Храма под кубетом небеса.

Рајко Петров Ного (Борија, Калиновик, 1945), несумњиво, један од само неколико судбински важних српских песника данас.

Отуд, дабоме, и част овим страницама.

(Овај разговор забележен је у михољско лето 2010, а као да је било јуче. Рајко је преминуо 28. новембра 2022. у Београду.)

Одлучили сте се, изгледа, за песничко тиховање?

Све теже јавно говорим, јер су јавни простор покрили опскурни типови. Оштро говорећи, а кад се оштро говори увек је јасније! Јунаци нашег доба су олош. И у надземљу и у подземљу су ти исти са „Фарме" и озбиљном човеку је зазорно да буде римован са њима, јер исти су ови на естради и у актуелној политици, али и њихови фаворити у књижевности. Ово је нека окупација и самоокупација и у таквим приликама пристојни Срби можда не би требало да објављују. Да би се једном знало, кад све ово прође, ако прође, ко је знаковито ћутао. Живим на Вождовцу. Град је оно доле. Боље ми је у сопственом друштву. Чим се спустим доле, сретнем ликове који су проблејали, али, пошто нисам једноумац, можда ја њима изгледам као да сам проблејао. На свом брду које зовем Згубидан губим своје дане и ноћи како ја хоћу, старим усамљено, јер сам тако изабрао, у мучалници, тој својој радној (девојачкој) соби, као у каквом манастиру.

Кад изађем на балкон, видим бор који зовемо Васко, а посадила га је моја жена када је Васко Попа умро. Комшије су посадиле јелке које зовемо Алекса и Јован, а недавно смо Милосав Тешић и ја посадили јасику из Тешићевог краја, из његове Горње њиве, као да је небеска, и зовемо је Стеван. Посадили смо је кад је Стеван Раичковић умро. Ето, у добром сам друштву. Теша ми је обећао да ће ми донети и цер, да га засадимо и да га зовемо Момо Капор. Ја сам се и раније са дрвећем дошаптавао, а сад је овај разговор интензивнији. Дошло је време да ћутим, јер било је времена кад сам сувише брбљао.

ДАЛИ ПАМЕТ ПОД АРЕНДУ

Иако тихујете, или можда баш зато, ни Вас није мимоишло *бетонирање* у комесарским подлисцима неких дневних билтена?

Што више ћутим и што више не учествујем у томе, као што знате, све ме више нападају. Престао сам да размишљам откуд такве фиксације *бетонија*. Напросто, постоји такав пујдан сој. Са мало претеривања, могао бих рећи: „Само ти, дијете, ради свој посао!" Онако како је Вукашин из Клепаца рекао оном усташи који му је секао уши, вадио очи, и онда због својих непочинстава полудео, па га лечио Нађо Зец, који нам је о томе оставио сведочење. Уосталом, треба да говори оно што пишем, оно што је основна моја вокација. И то је говор на мало дужу стазу. На даљински управљач. Ко ме чује, чује, ко не чује, чуће ме, а ако ме ни сад ни доцније не буду чули, ником ништа. Поезија и вера наша су последња одступнице које нас држе у идентитету, а и ала и врана је скочила да нам промени ДНК. Ако сам чиме зачуђен, онда је то високи постотак оних што су, како би омражени Вук Стефановић Караџић рекао, „дали памет под аренду".

Што нас више маргинализују, све више нам поскупљују речи. Све ово дуго траје. Народ је осиротео, и увелико слуђен, па ипак „луди Срби" дају још увек знаке живота и још се опиру, иако су сви около одавно добровољно клекли. Уосталом, тако је то са нама од Видовдана 1389. Да смо се тада, потом и у свим следећим искушењима, повијали и били „реални" (кад год ти кажу „буди реалан", зову те на колаборацију), било би нас данас

осамдесет милиона, али би се звали муслимани, Хрвати, или већ како све не. Овако како нам данас краду језик, стољећима су нам крали и биолошку супстанцу. Чим би неки Србин „преверио", не само да више не би био Србин, него би постајао заклети непријатељ себе бившег. Отуда поунијаћени, исламизовани, поарнаућени Срби који су у овим последњим балканским ратовима ратовали такорећи у кругу несрећне породице, и отуд такозвани „топли балкански злочини", за разлику од ладне западне индустрије смрти.

ШТА ЈЕ ЧОВЕК БЕЗ НАДЕ У ВАСКРС

„Васкрсења не бива без смрти", каже наш велики песник. Да ли је то и наша судбина, давнашња и данашња?

Што се смрти и Васкрсења тиче, тога су у гробу кључеви. Није случајно Емир Кустурица у наслов своје аутобиографске књиге ставио Хакслијеву реченицу: „Смрт је непроверена гласина." За верујуће, за православне, за Србе, смрт је заиста непроверена гласина, јер се надају Христовом доласку и васкрсењу, јер су то неколико пута пробали. Зар се не каже: „Голгота и Васкрс Србије"? Голгота која траје и Васкрс коме се надамо. Шта је човек без такве наде? Егзотични бумбар који живи само у садашњости и опскрбљује бедне и приземне нагоне. Што рекао један циник, „живи на нивоу кућног љубимца".

А шта су, и где, источници Вашег стваралаштва?

Ја сам првих осам година живео у једној брвнари крај пута у Горњој Херцеговини, у

Боријама код Калиновника, у једној патријархалној, побожној породици, где се облици живота нису мењали столећима. Када сам остао без игде икога, и са тих висина пао у сиротиште, ипак сам дошао до некога свога, а то је српски језик. Тако је сироче дошло до својих предака и то оних најбољих, Милије Подруговића, Његоша и осталих. Од тада станујем у тој кући и зато могу да будем тако миран. Тада ме они који у тој кући не станују, мислим на ове мондијалистичке бескућнике, травестирају. Ја знам ко сам, знам и чији сам, и кад бих могао да бирам, опет бих изабрао да будем баш тај, и баш да будем кућевић те куће. Ја волим Тинове стихове:

Нисам ли песник, ја сам барем патник

и каткад су ми драге моје ране,

јер сваки јецај постати ће златник

и моје сузе дати ће ђердане.

Када сам у језику, и када сам у сопству, онда сам у миру са собом. У миру и са другима. А када нисам, ја ништа не ваљам, и брже-боље идем у завичај да ме она брда не забораве, да се испуним својим „раним јадима", да затреперим и добијем доказ да сам жив. И, што би један пољски песник рекао, да из тих мојих шума довучем две-три поеме, што ми тамо труну неколико зима. Одласком у завичај, ја кротим и своју охолост, којој су, да будем ироничан, склони златоусти. Над кућиштем пуним зове, на нискоj и убогој завичајној стази, која ме је попут ове андрићевске, вишеградске, пратила куд год сам ходио, ја не могу погубити конце, нити шта уобразити или преучити. „Онај сам који јесам", говорио је Учитељ. Кад смо снимали неки филм о мојој поезији, молио сам камермана да изоштри бленду кад слика пејзаже, кад не могнем тамо више да идем да пустим на овој ђавољој машини, телевизору, да гледам и да плачем. Знам да ћу да плачем, јер ми је Раичковић

говорио да је он усамљен и стар плакао и на рекламе. Да не бих плакао на рекламе, плакаћу на моје пејзаже. Све је како треба, могли смо и да се не родимо. Рођење је прави Божји дар, какав год да вам је живот. Ово мало светла између две таме.

ДОК СВЕТ НИЈЕ ПОЛУДЕО

У обиљу Вашег поетског опуса, међу тим дивним руковетима српске поезије, постоји ли Вама најдража песма, посебна, Ваша песма над песмама?

Критичари помињу често „Зрело жито, вилов доле, босиоче плави", „Нек пада снијег, Господе" (који је обожио својим нотама Светислав Божић), „Није све пропало кад пропало све је". Написао сам ваљда десетак песама које ће Срби, надам се, волети да читају и чују, ако Срба буде било. Ово изврћем против урока: „Друмови ће пожељет Србаља, ал Србаља нигде бити неће". Већ свест о тој могућности је онемогућује. Када је објавио сабрана дела, Стеван Раичковић је замолио да их извагају. Онда ми се окренуо и, како је само он знао и умео, запитао ме: „А шта ако је све ово било узалуд?" А онда се у кафани за столом тешио. Са братом је седео, обојица ћутали, и онда му брат, чиновник са радним временом, најзад рекао: „Извуче се ти!" Ето, вели, нисам барем радио од осам до три.

За писање поезије ништа ти не треба. Чак и у затвору, а то је одлично радно место за песника, причао ми је Ђого, ако ти не дају ни папир, можеш да меморишеш и вежбаш мозак. Уосталом, поезија и јесте усмена, а понекад и уснена делатност, јер, ако није на уснама младих који тим језиком говоре, није требало ни да постоји. Док свет није полудео, а полудео је, зацело, по поезији су се народи познавали. Јунаци нашег доба, они који су олош, по чему се они познају?

Недавно сте допунили Вашу чувену збирку *Не тикај у ме*. Откуд толика опчињеност стећцима, гробовима предака?

Осим што су стећци сензација раног мог детињства (јер су најлепше некрополе и у завичају мога оца и нарочито у завичају моје мајке), осим што су те камене књиге копча од Косова ка нашој усмености, има један додатан разлог што сам свему томе у зрелости пришао. То је безочна крађа и то крађа гробова. Јер, ако нам преци нису заједнички, а наша разбрађа неће да су нам заједнички, зашто су им онда тако привлачни туђи гробови? Наши су се историчари, и световни и црквени, комотно понашали. Када је ова прекрађа почињала, они су одмахивали руком и говорили да је то глупост и лаж и митоманија, и да се на то не треба освртати. Али, та лаж има своју енергију, и ако је још спојена са упорношћу, она завлада као коров. Ево, сад такође одмахују на глупост и лаж да су наши немањићки манастири на изданоме Косову, за почетак византијски, па косовски, а чују се, богме, и гласови да су и албански, то јест арнаутски. Већ је Милош Обилић чувени албански јунак. Народ, и његова интелигенција која се тако „галантно" понаша према ономе што је његово, и остаће без оног што је његово. Тамо где ја могу, и с даром колики ми је Бог дао, ако ми је дао, ја своје не дам. **<**

***

Изранање

– Ништа то још није завршено, ниједно питање није на Балкану решено. Доћи ће до нове прекомпозиције Балкана. Историјско искуство опомиње да би то могле бити увек по Србе горе поделе. Али, ко зна?! Ја се тешим чувеном Дучићевом реченицом: „Таман кад наши душмани помисле да смо се утопили, ми изронимо на њима непознатом месту." Тако је увек бивало. Кад изроните на њима непознатом месту, јавите ми да се горе, у оној Горњој, бољој Србији, радујем.

***

Комедија језикâ

– То што су српски језик прво назвали и хрватским, затим бошњачким и црногорским, и то што се сви ови језици, како је Матија рекао, најбоље (и можда једино) уче на српском, права је иронија, а можда и комедија нашег времена. Не мораш бити Србин а да говориш српским језиком. Толики говоре енглески, па ником ништа. Даровит писац и песник може изванредно дело написати на дијалекту, али дијалекат као службени, стандардни језик права је комедија. Томе се морају смејати и они који га уводе. Има један Шекспиров стих, мислим да га говори Хамлет: „И змије ћу да једем!" У неком раном македонском препеву тај стих је гласио: „И караконџуле ћу апам!" Нека наша нова језичка разбрађа апају караконџуле до миле воље. Шта с тим има српски језик?

***

„Јечам и калопер"

– То је једна језичко-музичка кутијица спакована у четири строфе са пролошком и епилошком песмом. Реч је о оксиморону. Споља празни синтаксични низови а изнутра поезија. Јечам је жито, „семе племенито", и од њега се живи. Калопер је Богородичин цвет породичне слоге, оно за шта се живи. Калопер расте и мирише око куће, нарочито кад куће нема. Јечам и калопер сећања, успаванка прве среће и првог бола.

***

Крађа и прекрађа

– Откада су Хрвати прихватили српски језик као свој, на њему су написали добру литературу. Са нашом биолошком супстанцом, отишао је у њихов корпус и добар део наше литературе. Не смета, неки писци припадају и њима и нама. Читава дубровачка књижевност, рецимо. Али, у тој крађи и прекрађи ваља имати и мере. Андрић, Меша Селимовић, Скендер Куленовић сами су изабрали да буду српски писци и то би ваљало поштовати. Многи жестоки Ирци, Шо, Јејтс, Џојс, енглески су писци, и око тога нико у цивилизованом свету не прави питање. Само је код нас случај да један тако велики писац какав је Владан Десница, директни потомак Стојана Јанковића, знајући где живи, није смео да уђе у *Сто књига српске књижевности*. У једном биранијем друштву, објаснио је: „Ко је једном заклан некажњено, препоручио се за вечито клање."

***

Неинтегрисани

– На почетку сам вас замолио да овај разговор штампате екавски. Откад су се Црногорци одвојили, зазорно ми је да пишем ијекавски. Шта ће намученој Србији и моје слово разлике? Наша трагедија је, између осталог, у томе што нисмо интегрисан народ, што смо живели под различитим окупаторима, и што су наше регионалне разлике, наше међусобице, још тако живе да је сваком душманину лако да их распали.

(Извор: *Национална ревија „Србија”*, бр. 23, Београд, новембар 2010, **www.nacionalnarevija.com**)

Објављено: понедељак, 28. новембар 2022, 20:23h